

I. DĚJINY ZKOUMÁNÍ ŘECKÝCH DIALEKTŮ

Staří Řekové neměli příliš spolehlivé vědomosti o své vlastní jazykové historii. Určitý zájem nanejvýš projevovali o vymezení rozdílů mezi hlavními řeckými nářečními skupinami, ale tento zájem byl zpravidla orientován spíše etnograficky než lingvisticky. V tomto smyslu stojí již u Hérodota ve vzájemném příkrém protikladu pojmy „iónský“ a „dórský“ a rovněž kmenová označení Iónové, Dórové, Aiolové, Achajové se tu převážně vyskytují v etnicky plně vyhraněné souvislosti. Z této spíše kmenové než jazykové tradice se pak vyvinulo běžné starověké členění řeckých dialektů, jak se s ním setkáváme u Strabóna VIII, 1, 2, p. 333. Strabón tu hovoří o čtyřech hlavních nářečích: íonském, attickém, dórském a aiolském; přitom spojuje vždy dva a dva dialekty ve vyšší nářeční jednotky — íonštinu a attičtinu proto, že uznává jejich vzájemnou těsnou příbuznost, a dórštinu s aiolštinou z toho důvodu, že se za dórské migrace vzájemně v různé míře smísily. K Aiolům Strabón počítá veškeré řecké obyvatelstvo žijící na sever od Korintské šíje s výjimkou Attiky, Megaridy a Dóridy v hornatém nitru středního Řecka; na Peloponnésu hovořili podle něho aiolsky Arkadové a Elejci, zatímco prý ostatní obyvatelé poloostrova používali smíšených nářečí s větší nebo menší dávkou aiolské příměsi. Proti zmíněné, Strabónem uznávané genetické jednotě íonsko-attičtiny — jak bychom to dnes nazvali — stojí tu tedy jakási smíšená nářeční skupina, předpokládající zřejmě pro dobu před dórskou migrací reálnou existenci zvláštní dórské a zvláštní aiolské nářeční skupiny. Toto v podstatě tripartitní historické dělení řeckých dialektů (íonskoattičtina, aiolština, dórština) je doloženo i u některých dalších starořeckých autorů, jako u Hérakleida Pontského (citovaného u Athénaia XIV, p. 424c) a u Apollónia Dyskola (srov. Clemens Alexandrinus, Strom. I, 21, 142). V podstatě jde o klasifikaci založenou na tradičním členění starořeckých literárních dialektů, které se rozvíjely v 1. polovině 1. tis. př. n. l. při březích Egejského moře tím způsobem, že se aiolština uplatňovala především na egejském severovýchodě při maloasijském pobřeží, íonština v širokém pruhu sahajícím od Iónie ve středu západo-

maloasijského pobřeží přes Kyklady až do Attiky na evropské pevnině a dórština pak hlavně v jižní Egeidě a na jižním Peloponnésu. Přitom vše, co nebylo možno klasifikovat jako íonskoattické nebo dórské, je u Strabóna zahrnuto pod pojem aiolština.

Strabónovo tripartitní členění mělo v další historii bádání o řeckých dialektech a o řecké prehistorii velmi tuhý život. Podrželo si postavení obecně přijímané teorie téměř po dvě tisíciletí: neotřáslo jím ani nedůvěřivě analytické 19. století, ba dovedlo se ve větší či menší míře prosazovat ještě prakticky po celou první polovinu 20. století. Tato teorie je tedy těsně spojena s prvním, *registrujícím* obdobím starořecké dialektologie a prehistorického i protohistorického zkoumání, které se rozvíjelo v 19. a v prvních desetiletích 20. století (A).¹

A. Registrující období

Prvopočátky vědecké analýzy starořeckých dialektů, která měla primární význam pro zkoumání řecké prehistorie a protohistorie, spadají do období raného rozvoje indoevropské srovnávací jazykovědy v 1. pol. 19. stol. Již v roce 1825 začal vydávat A. Boeckh svoje Corpus inscriptionum Graecarum (1825—1877) a brzy nato vychází proslulé dílo H. L. Ahrense De Graecae linguae dialectis I—II, Göttingen 1839, 1843. Jak bystré byly některé Ahrensovy postřehy, byli jsme s to ocenit v nedávné době, kdy se ukázalo plně oprávněným využít Ahrensova rozčlenění dórských dialektů na tzv. „přísnou dórštinu“ (Doris severior) a „mírnou dórštinu“ (Doris mitior) k typologické klasifikaci dórských nářečí. Na Ahrensově základě zpracoval pak o půl století později R. Meister své dílo Die griechischen Dialekte I—II, Göttingen 1882, 1889, a brzy nato překonal O. Hoffmann všechny dosavadní práce o řeckých dialektech svým pozoruhodně syntetickým dílem Die griechischen Dialekte in ihrem historischen Zusammenhang I—III, Göttingen 1891—1898. Hoffmann se již mohl pochopitelně opřít o velké soubory nově objevených nářečních nápisů, jako byly P. Cauer, Delectus inscriptionum Graecarum propter dialectum memorabilium, Leipzig 1879, 1883², nebo první svazky obsáhlého díla H. Collitze a F. Bechtela Sammlung griechischer Dialektinschriften I—IV, Göttingen 1883—1915. Collitzova a Bechtelova sbírka si podržela svůj význam až do dneška zejména pro celou řadu cenných přehledů gramatických zvláštností, typických pro ten či onen dialekt. Počínaje rokem 1890 začíná pak vycházet monumentální souborné dílo Inscriptiones Graecae, podnes nedokončené.

Na tomto bohatém materiálovém podkladě mohl P. Kretschmer poté, co již předtím vydal své dílo Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache, Göttingen 1896, vyslovit v časopise Glotta 1, 1909, 9—59, svou proslulou hypotézu o třech vlnách řeckých příchozích do helladsko-egejského prostoru (v pořadí Iónové, Aiolové, Dórové). V téže roce kodifikoval A. Thumb tehdejší vědomosti o starořeckých dialektech ve své příručce nazvané Handbuch der griechischen Dialekte, Heidelberg

¹ Díla zmiňovaná v 1. kap. figurují v seznamu literatury jen v omezeném výběru.

1909; řecké dialekty jsou zde — podobně jako tomu bylo u O. Hoffmanna — stále ještě rozčleněny do tří hlavních skupin: vedle nářečí „východořeckých“ (iónskoattických) a „západořeckých“ (tj. dórských v širším smyslu tohoto slova) se tu setkáváme se středořeckou („zentralgriechisch“) nářeční skupinou, do níž jsou zahrnuty jednak aiolské dialekty (thessalština, boiótština, lesbičtina), jednak arkadština a kyperština. A o rok později vyšel v USA další důležitý úvod do starořecké nářeční problematiky od C. D. Bucka — *Introduction to the Study of the Greek Dialects*, Boston 1910; na rozdíl od Thumba tu nespočívalo těžiště výkladů v oddělené charakteristice jednotlivých řeckých dialektů, nýbrž v komplexně pojatém podání veškeré řecké nářeční gramatiky. Buckova práce obsahovala přitom významnou novinku v řeckém nářečním členění: řecký nářeční komplex je tu členěn bipartitně v řečtinu západní (tj. v dórštinu v širším smyslu) a východní (tj. v íonskoattičtinu, aiolštinu a arkadokyperštinu, která se tu objevuje na stejné klasifikační úrovni s íonskoattičtinou a aiolštinou; poprvé navrhl Buck toto členění již v časopise *Classical Philology* 2, 1907, 241nn.). Další, zcela odlišně pojatý nástin řecké nářeční problematiky podal nedlouho po skončení první světové války F. Bechtel ve své třídílné práci *Die griechischen Dialekte I—III*, Berlin 1921—1924; jednotlivé dialekty jsou tu bohatě dokumentovány a charakterizovány jazykovým materiálem bez výraznější snahy o postižení vzájemných mezinářečních genetických souvislostí.

Zhruba v téže době publikoval E. Schwyzer nové vydání Cauerova výboru řeckých nápisů pod novým názvem *Dialectorum Graecarum exempla epigraphica potiora*, Lipsiae 1923. A v témže roce začalo vycházet významné nápisné periodikum *Supplementum epigraphicum Graecum* (Leyden 1923...), v němž bývají prakticky všechny nově nalezené řecké nápisy publikovány nebo aspoň registrovány.

Jak přibýval rok od roku nápisný materiál, ukazovala se stále naléhavěji i potřeba vydávat přepracované edice některých starších prací. Tak vyšlo v r. 1928 druhé vydání Buckovy *Introduction* a v r. 1932 druhé, značně rozšířené vydání první části *Thumbova Handbuchu*, věnované západořeckým dialektům a pořízené E. Kieckersem. Zároveň rostl i počet obecných shrnutí řeckého jazykového vývoje. Po shora citovaném epochálním Kretschmerově díle z r. 1896 (*Einleitung*) následovaly příručka O. Hoffmanna *Geschichte der griechischen Sprache*, Berlin, čas od času přepracovávaná a znovu vydávaná (nejprve A. Debrunnerem a naposled A. Schererem v r. 1969), důkladný rozbor A. Meilleta, nazvaný *Aperçu d'une histoire de la langue grecque*, Paris, dočkáví se rovněž mnoha dalších vydání (1938⁵), stejně jako celá řada dalších děl, [ať komplexněji pojatých, či přistupujících k problematice historického vývoje řeckého jazyka z určitého dílčího úhlu.

Máme-li zhodnotit časové období mezi oběma světovými válkami z hlediska výsledků bádání o rané řečtině, jeví se nám 20. a 30. léta jako epocha jistě stabilizace. Rozvoj v tomto úseku grecistiky dosáhl totiž nyní značně vysoké úrovně: dialekty velké většiny starořeckých krajin byly již dostatečně doloženy postačujícím množstvím písemných dokladů, specifické rysy těchto dokladů byly spolehlivě zařazeny do širších

řeckých gramatických souvislostí a všechny důležité skutečnosti, ať materiálové či interpretační, byly v pozoruhodné míře registrovány v obsáhlých kompendiích, vydaných vesměs v prvních čtyřech desetiletích 20. století. Tato příznivá situace poskytla badatelům jistý oddechový čas a umožnila jim, aby se začali pokoušet o shrnutí získaných vědomostí. Nejdůležitější krok učinil v tomto směru E. Schwyzer v prvním svazku své *Griechische Grammatik*, München 1939 — hlavně proto, že v něm nejen resumoval to, čeho bylo již dosaženo, nýbrž že byl s to zároveň v mnoha ohledech naznačit nové podnětné cesty, po nichž se mělo napříště ubírat další bádání. Ve svém výtečném přehledu historie řeckého jazyka (str. 45—137) rozlišuje Schwyzer na jedné straně předdórskou nářeční vrstvu, která zahrnovala iónskoattičtinu, aiolštinu a arkadokyperštinu, a na straně druhé pozdější dórskou vrstvu, která se skládala z dórských dialektů v užším smyslu tohoto slova a z tzv. dialektů severozápadních. Tím se nyní i v Evropě začala intenzivněji prosazovat Buckova myšlenka, že je nutno počítat s arkadokyperštinou — spolu s jihomaloasijskou pamfylštinou — jako se samostatnou starořeckou nářeční skupinou.

Schwyzerova gramatika byla však vydána v situaci, kdy se nad světem začaly stahovat mraky druhé světové války a narušily slibný vývoj, který se začal právě rýsovat v oblasti zkoumání rané řečtiny. Toto narušení bylo natolik silné, že ještě po skončení války potřebovala grecistika — stejně jako jiné humanitní vědy — ještě několik roků, než byla schopna nashromáždit a přeskupit síly k novému, poválečnému rozmachu. Zatímco však předtím mělo bádání o řecké prehistorii a dialektologii své těžiště hlavně v německy mluvících oblastech, šíří se nyní zájem o tuto problematiku do celé řady dalších zemí a vytvářejí se nová centra takto orientovaného zkoumání. Přitom se tu všude hlásí ke slovu nová generace mladých badatelů. Hlavně z jejich středu vycházejí nové důležité impulsy, které zejména od konce 40. let udávají tón řecké prehistorii a dialektologii a jež způsobily, že se z *registrující* vývojové fáze, jak jsme výše nazvali období končící zhruba druhou světovou válkou, stává vývojová fáze *přehodnocující*, která přináší do grecistiky moderní lingvistickou metodologickou výzbroj (B). Teprve s tímto generačním omlazením se došlo k definitivnímu poznání, jak značně se v době mezi oběma světovými válkami prohloubila mezera mezi klasickou filologií a moderní jazykovědou.

B. Přehodnocující období

Klasická filologie, která stála v 1. polovině 19. století u kolébky indoevropské srovnávací jazykovědy, přestala ke konci téhož století držet s vývojem jazykového bádání krok, začala se za ním opožďovat a dostala se do značné izolace. Již před druhou světovou válkou se sice začínaly objevovat ojedinělé pokusy obohacovat grecistiku a latinistiku metodickými postupy převzatými z moderního lingvistického bádání, výrazněji se však tyto tendence projeví až od konce 40. let. Vzrůstal zejména zájem o uplatňování jazykově zeměpisné metody Gilliéronovy i metody

strukturní analýzy, mající svůj počátek už u de Saussura a v 2. čtvrtině 20. století propracované buď v radikální verzi kodaňské školy (Hjelmslev), v umírněném podání školy pražské (Trubeckoj) nebo v pragmatické podobě u amerických deskriptivistů.

Metoda jazykového zeměpisu pomohla otevřít nové, zajímavé pohledy do nitra složité problematiky geneze starořeckého jazyka, zejména do utváření jeho mezinářečných vztahů. Prvopočátky tohoto metodického přístupu spadají do prvních dekád tohoto století, první opravdová programová studie tohoto zaměření vzešla však teprve koncem 40. let z pera švýcarského badatele E. Rische. Byla vhodně nazvána *Altgriechische Dialektgeographie?* a vyšla v časopise *Museum Helveticum* 6, 1949, 19—28. Risch se v ní pokusil o aplikaci Gilliéronovy metody na oblast staré řečtiny jakožto mrtvého jazyka a zdůraznil zejména nutnost chronologického zařazení každého historického jazykového jevu na pozadí různých historicky (nebo archeologicky) prokazatelných událostí, zvláště migračních přesunů. Na základě těchto úvah dochází Risch k závěru, že rozhodná většina řeckých nářečných rozdílů vznikla teprve na helladské půdě. Tento závěr stál ve výrazném protikladu k opačnému stanovisku Kretschmerovu, jež ve 40. letech začal novými argumenty rozvíjet — rovněž s použitím jazykově zeměpisného přístupu — španělský badatel A. Tovar, zejména ve své studii *Ensayo sobre la estratigrafía de los dialectos griegos*, *Emérita* 12, 1944, 245—337. Tovar se hlásí ke Kretschmerovu názoru o třech vlnách řeckých příchozích a pokouší se hledat v různých krajinách starého Řecka stopy iónského substrátu jakožto pozůstatku první Kretschmerovy vlny. Tovarův žák F. R. Adrados rozšířil pak na začátku 50. let zájem grecistické školy o rozbor teoretických dialektologických otázek a pokusil se ve své práci *La dialectología griega como fuente para el estudio de las migraciones indoeuropeas en Grecia*, *Salamanca* 1952, vymezit a analyzovat tři rozdílné typy nářečných shod a rozdílů, totiž archaismy, inovace a tzv. *elecciones*, tj. paralelní nářeční dvojice, u nichž nelze z diachronického hlediska rozpoznat žádnou časovou prioritu a z nichž si jednotlivé dialekty „vybíraly“ tu či onu složku dvojice. I Adrados došel na základě analýzy výskytu těchto tří jevů v konkrétních řeckých dialektech k závěru, že Protořekové byli již při svém příchodu do helladsko-egejského světa alespoň do jisté míry nářečně diferencovaní, a to jednak ve skupinu západní, tj. dórskou, a jednak ve skupinu východní, jež údajně jevila již v době jejich příchodu náznaky prvotní vnitřní diferenciace v podskupinu protoiónskou, protoarkadokyperskou a protoaiolskou. Toto stanovisko zastává Adrados dodnes, jak ještě uslyšíme.

V témže roce uveřejnil další španělský badatel studii, jež sice neobsahovala žádnou novou koncepci řecké jazykové prehistorie, měla však mimořádnou důležitost pro klasifikaci řeckých dialektů. Šlo o článek Tovarova žáka M. S. Ruipérez, *Desinencias medias primarias indoeuropeas*, *Emérita* 20, 1952, 8—31; autor v ní přesvědčivě prokázal, že primární mediální osobní přípony *-sai*, *-tai*, *-ntai* v 2., 3. os. sing. a 3. os. pl. (např. *pheresai*, *pheretai*, *pherontai*) nejsou původní, nýbrž že jde o novotvary vzniklé pod vlivem původního *-mai* v 1. os. sg. ze starších primárních přípon *-soi*, *-toi*, *-ntoi* (srov. sekundární přípony *-so*, *-to*,

-*nto*). Ruipérez tím přiznal vysokou archaizační hodnotu arkadským tvarům typu *tetaktōi* (= att. *tetaktai*), resp. kyperskému *keitui* (att. *keitai*), aniž tušil, že jeho hypotéze se brzy dostane zcela nečekaného potvrzení odjinud. Ještě téhož roku uskutečnila totiž dvojice Angličanů M. Ventrise a J. Chadwick své epochální rozluštění mykénského lineárního písma B ze 14.—13. stol. př. n. l. a identifikovala pod ním archaický řecký dialekt, který průkazně obsahoval primární mediální sufix v 3. os. sg. v podobě *-toi* (srov. např. e-u-ke-to *eukhetoi*; att. *eukhetai*).

Pokud jde o využití metody strukturální analýzy v klasické filologii, té budeme věnovat — s ohledem na její hlavní rozvoj až v dalších vývojových fázích — důkladnější pozornost v našich příštích výkladech. Na tomto místě chceme zdůraznit aspoň tolik, že se v aplikaci této metody na oblast antických jazyků uplatnili hned od počátku — ve shodě s tradicemi Pražského lingvistického kroužku — naši jazykovědci. Již koncem 40. let to byli J. M. Kořínek, autor pokusu o nastínění vývoje konsonantického systému v řečtině, vydaného v prvním svazku periodika *Recueil linguistique de Bratislava* 1, 1948, 78—81, a J. Horecký, autor publikace *Fonológia latinčiny*, Bratislava 1949. O komplexní strukturální pohled na řecké hláskosloví se pokusil o něco později W. Brandenstein v prvním díle své příručky *Griechische Sprachwissenschaft*, Berlin 1953, brzy se však ukázalo, že tyto první snahy (o fonologickou prezentaci hláskosloví obou antických jazyků, založené na principiálně synchronickém přístupu k hláskoslovným jevům mrtvého jazyka, byly příliš statické a deskriptivní. Jakožto podstatně perspektivnější se brzy začal jevit dynamičtější přístup A. Martineta, uplatněný v jeho práci *Économie de changements phonétiques, Traité de philologie diachronique*, Berne 1965; tento metodický postup se zakládal na organickém propojení zjištěných synchronických jevů s diachronickými vývojovými momenty, jak pro to poskytuje vhodný jazykový podklad právě řečtina se svým bohatým materiálovým doložením jak v čase, tak i v prostoru. První dílčí rozbor konkrétní jazykové problematiky uskutečněný Martinetovou metodou provedl opět M. S. Ruipérez, a to v článku *Esquisse d'une histoire du vocalisme grec*, *Word* 12, 1956, 67—81, avšak další rozvoj této metody v aplikaci na starou řečtinu bude předmětem našeho zájmu až ve výkladu o *mykénologickém* období ve vývoji starořecké dialektologie — tj. v příští subkapitole (C), v níž pojednáme o bouřlivém rozmachu starořecké dialektologie pod vlivem rozluštění lineárního písma B. Jeho rozluštěním se totiž rázem otevřely badatelům zabývajícím se ranou řečtinou zcela nové obzory a poválečná generace grecistů, osvojující si právě metodologické podněty z moderních jazyků, začala neprodleně přebírat do své badatelské výzbroje i nově objevený a lingvisticky mimořádně vděčný mykénologický materiál.

C. Mykénologické období

Mykénologické období ve vývoji bádání o rané řečtině začíná publikováním studie M. Ventrise a J. Chadwicka, *Evidence for Greek Dialect in the Mycenaean Archives*, *Journal of Hellenic Studies* 73, 1953,

84—103, v níž bylo rozluštění uveřejněno. Základní jazykový poznatek, který tu oba rozluštitelé vyslovili o řečtině mykénských textů, byl ten, že tento jazyk vykazuje na jedné straně rysy typické pro homérskou řečtinu, např. *-oio* v gen. sg. *o*-kmenů, a na druhé straně i charakteristické rysy arkadokyperské nářeční skupiny, zvl. zmíněné již *-(n)toi* v 3. sg./pl. med. A protože zpravidla celá řada jazykových jevů, které nelze u Homéra vyložit jako íónské, bývá tradičně interpretována jakožto aiolismy, lze dobře pochopit, proč oba rozluštitelé vyjádřili tehdy názor, že „stará achajština“, jak v r. 1953 označovali jazyk lineárního písma B, je archaický řecký dialekt se vztahy jak k arkadokyperské, tak i k aiolské nářeční skupině. Toto stanovisko, které v podstatě odpovídalo tripartitnímu členění v Hoffmannově a Thumbově verzi, opakovali pak Ventris a Chadwick ještě i v některých svých dalších pracích.

V r. 1954 byl však otištěn zajímavý článek, který přinesl do klasifikačního pojetí rané řečtiny nečekaný pohyb, ačkoli byl psán ještě bez informací o rozluštění lineárního písma B. W. Porzig jej údajně napsal již v r. 1945, rukopis se však za válečných událostí ztratil, a tak stať vyšla v definitivní podobě pod názvem *Untersuchungen zu den altgriechischen Dialekten* teprve v *Indogermanische Forschungen* 61, 1954, 147—169. Autor v ní — na rozdíl od staršího spojování arkadokyperštiny s aiolštinou — sdružuje ve vyšší nářeční jednotky naopak arkadokyperštinu s íónskoattičtinou a aiolštinu s dórštinou. Své vývody dokládá důkladným jazykovým rozbořem vybraných nářečních jevů, a zejména přináší nové řešení proveniencí lesbického sufixového *-si* (např. ve slovech typu *pheroisi*). Dříve se zpravidla soudilo, že asibilační změna sufixového *-ti* > *-si* zasáhla jak íónskoattické a arkadokyperské, tak i aiolské dialekty, ale že thessalština s boiótštinou pod dórským vlivem časem restituovala původní *-ti*, resp. je v 3. os. pl. změnila v *-thi* (srov. thess. *huparkonthi*, boiót. *kaleonthi*); jen aiolština na Lesbu si podle této hypotézy svoje inovační *-si* udržela (např. *phāsi*). Podle Porziga zasáhla prý však asibilační změna *-ti* > *-si* původně, tj. někdy v 2. tis. př. n. l., pouze íónskoattičtinu (**pheronti* > **pheron/t/si* > */pherōsi/*, psáno *pherousi*) a arkadokyperštinu (**pheronti* > *pheron/t/si*), kdežto všechny ostatní řecké nářeční oblasti si udržely původní *-ti* (*pheronti*); a pokud jde o lesbičtinu, ta si podle Porziga asibilovala své zděděné **pheronti* ve **pheron/t/si* někdy v počátečních stoletích 1. tisíciletí př. n. l. pod vlivem blízké maloasijské íónštiny, a později je ještě změnila ve *pheroisi* s výsledným náhradním diftongem (srovnej i *paisa* z **pan/t/sa*). Takto se v Porzigově pojetí vytvořila již v 2. tisíciletí př. n. l. v helladské oblasti zřetelná proto-íónskoatticko-arkadokyperská inovační oblast, charakterizovaná asibilační změnou *-ti* v *-si* (Porzigova „východní řečtina“) proti archaičtější „západní řečtině“ se zachovaným *-ti*. Porzig se v této souvislosti vyslovil i k etnickému charakteru Achajů jakožto nositelů mykénské civilizace a pokládal je za skupinky řeckých bojovníků etnicky spřízněné s Aioly. Toto byl vlastně — názíráno z dnešního hlediska — jediný vážnější nedostatek v Porzigově hypotéze, promínutelný pochopitelně tím, že Porzig ještě v době odevzdání článku do tisku nevěděl o rozluštění lineárního písma

B. Rozbor mykénských textů však již v letech 1952/3 zcela jednoznačně ukázal, že se pod lineárním písmem B skrývá řecký dialekt s asibilovaným *-si* (srov. e-ko-si /h/ekhonsi = att. /ekhōsi/, psáno ekhousi).

Proto mohl brzy nato E. Risch ve svém článku Die Gliederung der griechischen Dialekte in neuer Sicht, Museum Helveticum 16, 1955, 61—76, přetvořit Porzigovu hypotézu do podoby, jež přihlížela k výsledkům jazykové analýzy mykénštiny. U Rische figuruje mykénština spolu s arkadokyperštinou a iónskoattičtinou v inovační nářeční skupině, charakterizované asibilovaným *-si* a ještě některými dalšími společnými rysy; na rozdíl od Porziga označuje však Risch tento inovační nářeční komplex — vzhledem k jeho peloponnéskému jádru — jakožto „jižní řečtinu“. Rischova studie je zdařilým spojením moderního lingvistického přístupu (spolu se snahou o chronologické zařazení jazykových jevů se tu důsledně uplatňuje i jazykově geografický zřetel) s bystrým hodnocením nově zjištěných jazykových faktů a vyúsťuje v závěr, že se všechny podstatné řecké nářeční difference vytvořily až na helladské půdě. Tento závěr vrhl zároveň první vážnější stín pochybností na oprávněnost staré Kretschmerovy hypotézy o třech vlnách řeckých příchozích (Iónové, Aiolové, Dórové), ještě nedávno argumentačně zdůvodňované v pracích španělské grecistické školy. Není tedy divu, že se Rischova stať brzy stala jednou z nejčastěji citovaných, a často i dosti vehementně kritizovaných studií, pojednávajících o prehistorii řeckých dialektů a rané řečtiny.

Že se ovšem Porzigova myšlenka o genetickém sepětí iónskoattičtiny s arkadokyperštinou mohla stát na druhé straně i součástí hypotézy o mimohelladském vzniku řeckých nářečních diferencí, o tom svědčí studie V. Pisaniho Die Entzifferung der ägäischen Linear B und die griechischen Dialekte, RhM 98, 1955, 1—18. Ten věren svým představám o vzniku řeckého jazyka integrací z několika různých indoevropských zdrojů, využil asibilálního charakteru mykénštiny k tomu, aby jí spolu s arkadokyperštinou a iónskoattičtinou vyvozoval z ie. prostředí anatolského (s odkazem na luvijské *-anzi* v 3. os. pl.), zatímco aiolské dialekty se mu jevily jako indoevropská složka řečtiny mající spojitosti s oblastí thráckofryžskou, příp. i oskouberskou, a dórské dialekty naopak s jazykovou větví illyrskou. Pisaniho stanovisko se ve větší míře v grecistice neprosadilo; zvláště vůči jeho interpretaci aiolských a dórských nářečí byly vysloveny vážné námitky. Zato anatolským souvislostem jihořecké asibilace *-ti* > *-si* nelze upřít jistou argumentační oprávněnost, zvláště když s možností určitého anatolského migračního pohybu počítají v době kolem příchodu protořeckého obyvatelstva do Hellady i někteří archeologové.

Středem pozornosti badatelů zabývajících se řeckou jazykovou prehistorií zůstávalo však v 2. pol. 50. let především Rischovo bipartitní pojmání raného řeckého jazykového vývoje, operující s brzkým rozdělením helladského jazykového území na dvě oblasti, jižní inovační a severní archaickou. Kritické výhrady vytýkající Rischovi přílišné zjednodušení pohledu na řeckou jazykovou situaci v předmykénském (přesněji v předlineárním) období a beroucí v potaz zejména Rischovo spojování aiolštiny s dórštinou, vedly posléze k pokusům o modifikování jeho hy-

potézy. Mezi nimi se uplatnila zejména modifikací hypotéza J. Chadwicka, vyslovená jím poprvé ve studii *The Greek Dialects and Greek Pre-History, Greece and Rome* 3, -1956, 38—50, a prohloubená později v jeho stati *The Prehistory of the Greek Language*, napsané pro nové vydání *Cambridge Ancient History* (CAH², fasc. 15, resp. CAH³ II 2). Na rozdíl od Rische, který se konkrétním postavením aiolštiny v mykénském světě nezabývá, pojímá Chadwick aiolštinu v mykénském období již jako zvláštní nářeční jednotku, která se nedlouho předtím začala na řeckém severovýchodě osamostatňovat v souvislosti s tím, jak Thessalie počala hrát v 3. čtvrtině 2. tis. před n. l. významnější úlohu ve formování mykénské civilizace. Zvláště v této modifikované podobě se dostalo Rischově hypotéze v posledních desetiletích dosti širokého uznání. Přitom Chadwickova modifikace nemění nic na principiální bipartitnosti Rischovy hypotézy, spočívající na základním protikladu dialektů asibilačních a neasibilačních, a plně tu zůstává zachováno rovněž vlastní jádro hypotézy, totiž inovační mykénsko-arkadokypersko-iónskoattická nářeční jednotka.

Někteří badatelé nepřijali ovšem ani toto porzigovské jádro Rischovy hypotézy. Z této pozice se hned zpočátku vyslovili k Rischovi víceméně kriticky zejména L. R. Palmer, A. Tovar, S. M. Lurje. Rischovu hypotézu odmítl rovněž V. Georgiev (1966 aj.), autor teorie, podle níž je třeba mykénštinu pojímat jako jistou mykénskou koiné, která vznikla vzájemným míšením prvků arkadokyperských, aiolských a iónských. A kritické výhrady vznesli i někteří skeptičtí badatelé, kteří hned od počátku buď pokládali za možné maximum vědomostí o nářečním charakteru mykénštiny pouze její příbuzenství s arkadokyperštinou — bez jakýchkoli dalších nářečních spojitostí — anebo kteří pokládali i toto za nejisté a zdržovali se vůbec jakýchkoli závěrů o bližší nářeční klasifikaci nově objeveného dialektu (M. Lejeune, C. J. Ruijgh).

Autor této studie se v podstatě vždy přiklání k Rischově hypotéze, vyslovil však v r. 1965 na mykénologickém kolokviu v Cambridgi (Bartoněk 1966) mínění, že v případě mykénštiny jde opravdu o jakousi mykénskou koiné, ne však ve smyslu Georgievova arkadokypersko-aiolsko-iónského konglomerátu, nýbrž o nadnářeční útvar (interdialekt) z palácových center mykénského světa, jenž vznikl integračním vyrovnáváním mezi místními dialekty v hlavních oblastech mykénské kultury. Na témž kolokviu poukázal i E. Risch (1966) na existenci dvojí jazykové roviny na lineárních B tabulkách z Pylu, což podle Rische obráželo rozdíl mezi tzv. mykénštinou normální (*mycénien normal*) a mykénštinou speciální (*mycénien special*), tedy v podstatě rovněž mezi nadnářečním interdialektem a individuálním nářečím.

Druhá polovina 50. a první polovina 60. let byla tedy obdobím, které bylo spojeno s mimořádně intenzívním oživením zájmu o poznání raně řeckých jazykových vztahů. Bylo však zároveň charakterizováno i určitou překotností ve snaze o co možno nejrychlejší a nejefektivnější interpretaci využití textů psaných lineárním písmem B. To vedlo často k vyslovování nedostatečně podložených závěrů a ke vzniku odborné nadprodukce, z níž mnohé studie nemají dnes již ani historický význam.

Zhruba kolem poloviny 60. let panovala tedy ještě dosti nepřehledná

situace, jak pokud jde o nářeční klasifikaci mykénštiny, tak i o pojetí hlavních vývojových linií rané řecké etnogeneze. Jednotlivá stanoviska byla často navzájem ve výrazném protikladu, různým způsobem se křížila, ba někteří autoři měnili postupně svoje názory, takže bylo nutně zapotřebí určitého názorového utřídění. Tento stav přivedl autora této studie na myšlenku, aby se pokusil rozčlenit hlavní sporné otázky do několika problémových okruhů a dal podnět k uspořádání odborné ankety k těmto otázkám. Anketa se uskutečnila v rámci přípravy mykénologického symposia, jež bylo součástí brněnské mezinárodní konference 'Antika a dnešek, konané v roce 1966. Akce se zúčastnilo 19 badatelů ze 12 zemí a jejich odpovědi — spolu s dalšími náležitostmi ankety — byly uveřejněny v aktech symposia Studia Mycenaea, Brno 1968, str. 37—51 a 155—210. Třebaže na dotazníky neodpověděli všichni badatelé, kteří se v 50. a 60. letech zabývali raně řeckou jazykovou problematikou, poskytly výsledky ankety cennou oporu pro rozvoj dalšího bádání.

K výsledkům ankety se ještě detailněji vrátíme v kapitolách věnovaných jednotlivým prehistorickým obdobím staré řečtiny, na tomto místě však hodláme zdůraznit aspoň dva obecnější závěry, které z ankety vyplynuly:

1. Všichni účastníci ankety uznávají již pro pozdně helladské (to jest mykénské) období jazykovou diferenciaci řeckého světa do několika nářečních oblastí, přičemž jedna část badatelů — po vzoru Rischově — předpokládá pozdně helladskou existenci v podstatě dvou hlavních nářečních skupin, tj. na jedné straně společné protoiónskoarkadokyperské skupiny a na straně druhé skupiny protodórskoaiolské, zatímco jiní badatelé počítají již ke konci doby mykénské s jistou samostatností všech tří nebo čtyř tradičně uznávaných nářečních skupin doby klasické (iónskoattické, dórské, aiolské, příp. arkadokyperské).

2. Mykénština byla většinou účastníků ankety spojována s protoarkadokyperskou nářeční skupinou. Porůznu byla zdůrazňována i značně těsná spojitost mezi mykénštinou a iónskoattičtinou, kdežto poměr mezi mykénštinou a aiolštinou byl zpravidla charakterizován jako nářeční vztah podstatně volnější.

Já sám jsem v této souvislosti dále precizoval svoje mínění vyslovené dříve, a to v tom smyslu, že jazyk textů lineárního písma B lze pokládat za víceméně integrovanou úřední řeč pozdně helladské administrativy. Tento jazykový útvar se zakládal na obecnější peloponnéské nadnářeční formaci (interdialektu), již užívaly široké vrstvy achajského obyvatelstva v jihoegejských centrech mykénské kultury, která byla blízka předpokládané protoarkadštině, ale jež neměla v 1. tis. př. n. l. žádné přímé jazykové pokračování. Toto stanovisko jsem pak dále rozvedl zejména na mykénologickém kolokviu v Salamance, konaném v r. 1970 (Bartoněk 1972bc).

Zde jsem se také pokusil argumentačně podložit své tvrzení, že všechny čtyři hlavní řecké nářeční skupiny doby klasické byly aspoň ve svém rudimentárním stadiu přítomny již v řeckém světě pozdní doby helladské (mykénské); ilustroval jsem to zejména na základě zpětné projekce tří klasických nářečních slovesných tvarů od slovesa *pherō* do doby kolem r. 1200 př. n. l.:

Forma	1. pl. akt.	3. pl. akt.	3. sg. med.
protoarkadokyperská	pheromen	pheronsi	pheretoi
protoiónskoattická	pheromen	pheronsi	pheretai
protoaiolská	pheromen	pheronti	pheretai
protodórská	pheromes	pheronti	pheretai

Žádný z těchto čtyř předpokládaných řeckých protodialektů se tu neshoduje úplně se zbývajícími třemi. Protodórstina má své specifické *pheromes*, protoarkadokyperština (s mykénštinou) své *pheretoi* a protoiónskoattická se liší od protoaiolštiny zmíněným již rozdílem *pheronsi* X *pheronti*.

K dórské otázce jsem ve stejné době zaujal stanovisko v tom smyslu, že Dórové byli již v době rozkvětu mykénské kultury pevně usazeni v helladském protoru, pravděpodobně někde při severozápadním okraji hlavní působnosti mykénské civilizace, a že dórskému stěhování k jihu mohla předcházet určitá raně dórská infiltrace, během níž se snad část dórsky mluvícího obyvatelstva porůznu usazovala v oblastech zasažených mykénskou kulturou. Na to, aby bylo možno počítat teprve kolem r. 1200 před naším letopočtem s masovým příchodem Dóřů odněkud z mimohelladského prostoru, se mi jevila raná dórstina, tak jak ji lze dnes předpokládat pro konec 2. tisíciletí př. n. l., jako příliš málo jazykově vzdálená od ostatních řeckých dialektů (Bartoněk, Place of Dorians in the Late Helladic World, BAMA, London 1973, 305nn.).

Třebaže v 60. letech převládal mezi zájemci o studium raně řečtiny spíše mykénologický zájem, byly v grecistice i nadále uplatňovány metodické postupy propracované ve 40. a 50. letech a pochopitelně se porůznu objevovaly i pokusy o uplatnění dalších, v grecistice dosud nevyužitých lingvistických metod.

Zmínili jsme se již o pionýrské práci M. S. Ruipérese, obsahující rozbor fonologického vývoje vokalického systému v historické attičtině a boiótštině. Na tento podnět jsem sám v 60. letech navázal sérií článků věnovaných jak jednotlivým řeckým dialektům nebo jejich skupinám, tak určitým konkrétním fonologickým problémům zásadní důležitosti a tyto moje práce pak vyústily ve dvě shrnující monografie — Vývoj konsonantického systému v řeckých dialektech, Praha 1961, a Development of the Long-Vowel System in Ancient Greek Dialects, Brno 1966; k nim se dále druží kratší studie Reflection on the Ancient Greek Short-Vowel System, SPFFBU E 12 (1967), 133—151, a shrnující stať Ancient Greek Long-Vowel Systemic Development in a Short Survey for the Didactical Purposes, SPFFBU E 17, 1972, 65—81.

V těchto pracích jsem se pokusil nastínit vývoj všech zmíněných subsystémů od doby mykénské až zhruba do konce klasického období (tj. do 2. pol. 4. stol. př. n. l.); hlavní hybnou silou nářeční diferenciacie v dlouhovokalickém systému se mi jevily různé typy náhradního dloužení, kontrakcí a monoftongizace diftongů, zatímco v konsonantickém

systemu se postupně prosazovala tendence ke spirantizaci znělých expozív.

Jazykově zeměpisnou metodu uplatnil R. Coleman v podnětné stati *The Dialect Geography of Ancient Greece*, *Transactions of the Philological Society* 1963, str. 58—126. Studie obsahuje vedle statistické analýzy starořeckých nářečních jevů zároveň pokus o nastínění vztahů mezi jednotlivými řeckými dialektami navzájem. Coleman člení řecká nářečí na základní dvě skupiny — západořeckou a východořeckou — s boiótštinou a pamfylštinou jako určitým mostem mezi nimi.

Colemanovu metodu se pokusil modifikovat autor této studie tím, že se místo na míru shody mezi jednotlivými dialektami soustředil na jejich vzájemné rozdíly a pokusil se na základě jejich statistického rozboru o detailní klasifikaci tzv. západořeckých dialektů (tj. dórských dialektů v širším smyslu toho slova) a iónskoattických nářečí. Stalo se tak v publikaci *Classification of the West Greek Dialects at the Time about 350 B. C.*, Praha-Amsterdam 1972; autor tu zároveň uplatnil hlavní diferenční mezinářeční hlediska, která předtím propracoval v obou svých starších monografiích. Výsledkem klasifikace, která přihlíží vedle fonologických diferenčních rysů i k jevům morfologickým, příp. syntaktickým, bylo nové, historicky podložené rozčlenění západořeckých dialektů na dórské dialektu „mírného“ typu (*Doris mitior*; tzv. severozápadní dialektu a dórské dialektu z oblasti při Sarónském zálivu), „přísného“ typu (*Doris severior*; většina dórských dialektů z Peloponnésu a krétštiny) a „středního“ typu (*Doris media*; některé dórské dialektu z přímořských a ostrovních krajín jižní Egeidy). Hlavním kritériem pro toto členění byla míra sklonu jednotlivých řeckých dialektů k vytváření nové, zavřenější dvojice dlouhých *ē*-/*ō*-ových fonémů. V klasifikační dialektologické praxi to vedlo k zavedení nového termínu „sarónská“ dórština pro inovační, „mírně“ dórské dialektu z oblasti Sarónského zálivu na jihozápad a jih od Athén (korintština, megarština, východní argolština), které sdílely celou řadu společných isoglos s iónskoattickými nářečímí. Analogicky provedená autorova klasifikace iónskoattických dialektů (*Attic-Ionic Dialects Reclassified*, SPFFBU E 15, 1970, 149—157) přinesla pak namísto staršího členění těchto nářečí na attičtinu a iónštinu (s podskupinami eubojskou, kykladskou a maloasijskou) tripartitní členění na skupinu attickou, eubojskou a iónskou (tj. iónskou v užším slova smyslu s podskupinou kykladskou a maloasijskou).

Vedle uvedených prací se v 60. letech objevily i některé další studie, jejichž autoři si vzali za cíl klasifikovat starořecké dialektu ať už v rovině větších nářečních skupin či jednotlivých dílčích dialektů (Cowgill, Wyatt, Heubeck).

Tak W. C. Cowgill navrhl ve studii *Ancient Greek Dialectology in the Light of Mycenaean, Ancient Indo-European Dialects*, Berkeley — Los Angeles 1966, 77—95, rozčlenění řeckých dialektů do 1. tis. před n. l. do čtyř nářečních skupin; schematicky je sestavil do podoby obdélníka, v němž vždy dvě protilehlé jednotky stály v nejvýraznějším kontrastu:

SEVER	západořecké dialektu	aiolské dialektu
JIH	iónské dialektu	arkadokyperské dialektu

Mykénštinu umísťuje Cowgill do jižní oblasti, ale bez jakékoli konkrét-

nější specifikace. Sociologický přístup uplatnil W. F. Wyatt ve své studii *The Prehistory of the Greek Dialects*, TAPA 101, 1970, 557—632. Postavil v ní proti sobě po Rischově vzoru konzervativní severořečtinu a inovační jižní řečtinu, dále však obě skupiny členil nikoli podle geografického, nýbrž podle sociologického principu, na dílčí podskupiny vymezené sociálně („upper class“ X „lower class“), aniž však byl s to čtenáře přesvědčit o správnosti tohoto řešení dostatečně pádnými argumenty. Blíže Rischovu pojetí zůstává Alfred Heubeck ve stati uveřejněné v encyklopedii *Der kleine Pauly* 5, 1974, 323—327; řecké dialekty mykénské doby jsou u něho rozčleněny v severozápadní skupinu (zahrnující předchůdce aiolských, dórských a tzv. severozápadních dialektů klasické doby) a v skupinu jihovýchodní (s předchůdci íonskoattické a arkadokyperské nářeční skupiny a pochopitelně i s mykénštinou, jež podle Heubecka nemá v 1. tis. př. n. l. přímé pokračování). Pamfylština se Heubeckovi jeví jako smíšený dialekt s dórským jazykovým základem.

D. Chronologizující období

Zatímco v 60. letech spočívalo centrum zájmu o řeckou prehistorii v řešení problematiky mykénské dialektu staré řečtiny, začíná se od začátku 70. let rýsovat ve zkoumání řecké prehistorie a protohistorie nový cíl — snaha o komplexnější řešení raně řecké jazykové problematiky v celé její jak prostorové, tak i časové dimenzi. Bylo to dáno především skutečností, že se v ohni diskuse 60. let vyčerpaly všechny hlavní argumenty mykénologů, neboť nový epigrafický materiál přibyl od poloviny 60. let jen v nepatrné míře. Zvláště podnětným impulsem zasáhl do této nově se vytvářející situace M. Lejeune, když vydal svou *Phonétique historique du mycénien et du grec ancien*, Paris 1972. Lejeune se v této své práci pokusil uvést do vzájemného chronologického vztahu celou řadu raně řeckých hláskoslovných jevů, takže ve světle jeho úvah lze neméně než 11 z raně řeckých hláskoslovných jevů bezpečně charakterizovat jako předmykénské (přesněji řečeno předlineární, tj. jakožto jevy existující již v době, z níž pocházejí nejstarší mykénské texty psané lineárním písmem B), 8 jako pravděpodobně předmykénské, 3 jakožto jevy, jejichž realizace spadala časově do doby lineárních dokladů, a konečně 11 jevů jakožto jednoznačně postmykénských a 6 jako pravděpodobně postmykénských. V Lejeunově pojetí máme tedy celý komplex řeckých předalfabetických hláskoslovných změn rozdělen do tří skupin, což nám nejen umožňuje jejich důkladnější chronologické třídění, ale zároveň otvírá badatelům široké možnosti pro to, aby se mohli soustavněji věnovat rozboru raně řeckého hláskového vývoje v mimořádně rozsáhlém a donedávna vůbec netušeném chronologickém rozpětí mezi léty 2000 až 700 př. n. l.

Jako velmi aktivní se v tomto období opětně projevila španělská dialektologická škola, v níž se již ve značné míře začala uplatňovat nová, mladší generace. Hlavní zájem španělských grecistů platil zejména období postmykénskému. J. L. García-Ramón^{1a} se pokusil ve své mono-

^{1a} García—Ramón zvl. 1975, 1976, 1977, 1978, 1980, 1984.

grafii *Les origines postmycéniennes du groupe dialectal éolien*, Salamanca 1975, položit vznik aiolských dialektů až do doby po pádu mykénské civilizace; třebaže toto stanovisko nebyl s to v plné míře prosadit, podařilo se mu přispět k snížení data předpokládaného aiolského vydělení z lůna staré řečtiny do závěrečné fáze doby mykénské. Vedle Garcíi-Ramóna, který se zabýval aiolskými a tzv. severozápadními dialekty ještě v dalších studiích,¹ soustředil se A. López Eire na oblast íonsko-attickou a na problematiku jejího jazykového okolí, zvláště íonsko-dórských souvislostí.² F. Rodríguez Adrados věnoval naopak svou hlavní pozornost předmykénskému období a proti stále více sílícím tendencím klást vznik řeckých dialektů teprve na řeckou půdu hájil jejich mimohelladské kořeny; ve dvou článcích uveřejněných v časopise *Emérita*³ vyložil podrobně svoje představy o raně řeckém jazykovém vývoji, jež v podstatě vyrůstají z předrischovské koncepce tripartitního členění řeckých dialektů. Nejnověji se do řady dialektologicky orientovaných španělských grecistů zařadil J. J. Moralejo Álvarez⁴ — zejména kritikou Chadwickovy dórské hypotézy, o níž bude ihned řeč, a programovým článkem o úkolech starořecké dialektologie z r. 1983.

Zmíněná Chadwickova hypotéza přinesla v polovině 70. let výrazné oživení do stále méně polemického tónu dialektologických studií. Chadwick se již dříve stále rozhodněji vyslovoval proti uznávání tří kretschmerovských vln řeckých příchozích, ale zatímco údajná prostřední vlna z doby kolem r. 1600 př. n. l. zmizela již téměř úplně z úvah o řecké prehistorii, třetí z nich, tzv. dórská migrace, zaujímá v koncepci většiny badatelů doposud důležité místo. Chadwick však v l. 1974/76⁵ vyslovil v celé řadě přednášek i statí pochybnosti i o existenci této migrace, kladené dnes zpravidla na konec 12., resp. do 11. stol. př. n. l., ale archeologickým materiálem opravdu ne dosti dobře doložené. Skutečnost, že se v raných stoletích 1. tis. př. n. l. objevuje konzervativní dórstina v celé řadě krajin na jihu Řecka, kde byl v době mykénské buď přímo doložen dialekt asibilačního jihořeckého typu (mykénština na Krétě, v Argolidě, v Messénii), anebo se tu existence takového dialektu aspoň předpokládá (např. v Lakónii), vykládá Chadwick nikoli jako důsledek migrace obyvatelstva, nýbrž jako projev sociální diference. Tzv. dórstina je v jeho pojetí konzervativní řečtina, již mluvily nižší vrstvy řeckého obyvatelstva doby mykénské, kdežto v mykénských palácích a mezi šlechtou převládala pokročilejší a do jisté míry i cizími vlivy poznamenaný jazyk vyšších společenských vrstev, jenž se v podstatě odráží v textech lineárního písma B. Podrobněji se budeme touto hypotézou zabývat až ve výkladu o mykénské řečtině, zde chceme aspoň předeslat, že se Chadwickova hypotéza prozatím setkala s vážnými výhradami a stěží se asi může prosadit bez výraznější modifikace.

Většina badatelů se tedy i v 2. polovině 70. let a na počátku 80. let přidržovala spíše tradičnějších koncepcí, propracovaných v prvních dva-

² Eire zvl. 1968, 1969, 1970 a Eire—Dosuna 1980.

³ Adrados 1976, 1976a; srov. i 1979.

⁴ Álvarez 1977; srov. i 1979 a 1983.

⁵ Chadwick zvl. 1976, 1976a.

ceti letech po rozluštění lineárního písma B. Risch prohloubil svou starší argumentaci v celé řadě dalších statí a jeho hypotéza je dnes vcelku dominujícím faktorem v oblasti řecké prehistorické a protohistorické dialektologie, třebaš v určité modifikované podobě: v daleko větší míře se totiž uznává těsnější spojitost mezi arkadokyperštinou a iónskoattičtinou než mezi dórskými dialekty a aiolštinou. Sám jsem se nejnověji pokusil formulovat svoje stanovisko, opírající se v podstatě o Rischovu hypotézu, v několika statích, zejména ve studiích *Greek Dialects between 1000 and 350 B. C.*, *SMEA* 20, 1979, 113—130, a *Klasifikace starořeckých dialektů v novém pojetí*, *SPFFBU E* 28, 1983, 205—218.

Zároveň však od poloviny 70. let stoupá zájem o chronologickou klasifikaci řeckých předalfabetických jevů po Lejeunově vzoru. Přitom se nyní pozornost badatelů stále více přesouvá do oblasti předmykénské a raně mykénské. Stručný výčet předalfabetických hláskových procesů v předpokládaném chronologickém sledu podal G. Caracausi ve studii *Formazione e struttura fonologica del miceneo*, Palermo 1973. V r. 1975 se E. Risch na mykénologickém kolokviu v Chaumontu pokusil o nastínění různých chronologických souvislostí spojených s raně řeckými asibilacemi a palatalizacemi v stati *Les consonnes palatalisées dans le grec du IIe millénaire et en grec du premier millénaire* (Risch 1979). M. Lejeune v článku *Prémycénien et protomycénien* (Lejeune 1976) navrhl zavedení a rozlišení těchto dvou lingvistických pojmů, a tím zároveň i rozlišování protomykénštiny (tj. raně lineární mykénštiny) od mykénské řečtiny doložených LB textů. Já sám jsem přednesl v roce 1976 na konferenci *Eirene* v Jerevanu konkrétní nástin vzájemného chronologického zřetězení nejdůležitějších předalfabetických hláskoslovných změn v příspěvku *On the Chronology in the Prehistory of Greek Language* (Bartoněk 1978). M. Doria uveřejnil stať *Riflessioni sulla cronologia relativa di alcuni mutamenti fonetici del greco premiceneo* (Doria 1979), vrcholící výčtem desíti více či méně na sebe navazujících předmykénských hláskoslovných změn. Sám jsem pak na základě konfrontace těchto vlastních i cizích chronologických úvah navrhl v roce 1982 na pražské konferenci *Eirene* v stati *The Main Periods of Early Greek Linguistic Development* (Bartoněk 1983) detailní ročlenění celého předalfabetického období řeckého jazykového vývoje mezi léty 2000 až 700 př. n. l. do řady dílčích fází, charakterizovaných výskytem konkrétních hláskoslovných jevů.

Dodejme, že zájem o řeckou jazykovou problematiku vztahující se k prehistorickému a protohistorickému období vývoje starořecké civilizace nachází stále hlubší uplatnění i v nejrůznějších úvodech do dějin řeckého jazyka a v jazykových kompendiích. Zmínky si v této souvislosti zaslouží zejména následující novější publikace: Schererovo přepracování *Thumbova Handbuchu der griechischen Dialekte II*, Heidelberg 1959, i jeho nové vydání *Hoffmannova úvodu Geschichte der griechischen Sprache* v knižnici *Göschel*, Berlin 1969; dále viz např. R. Hiersche, *Grundzüge der griechischen Sprachgeschichte*, Wiesbaden 1979, St. Hiller—O. Panagl, *Frühgriechische Texte aus mykenischer Zeit*, Darmstadt 1976, R. Schmitt, *Einführung in die griechischen Dialekte*, Darmstadt 1977, L. R. Palmer, *The Greek Language*, London 1980, Y. Duhoux, *Intr-*

duction aux dialectes grecs anciens, Cabay 1983, V. Pisani, Manuale storico della lingua greca², Brescia 1973, stejně jako Chadwickovy a Hainsworthovy stati v Cambridge Ancient History³ (Vol. II, 2, 805 nn., a Vol. III, 1, 850 nn.).